

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

KA2 STRATEGIC PARTNERSHIP PROJECT n°2019-1-LT01-KA201-060726

Citizen in 31 hours

Pilsonis 31 stundā

NEVIENLĪDZĪBA

Mācību resursi

Izdevums *Pilsonis 31 stundā* ir metodisks līdzeklis ekonomikas, pilsoniskās izglītības un ētikas mācību satura apguvei starpdisciplinārā pieejā, kas izstrādāti Erasmus+ KA2 projekta *Citizen in 31 hours* ietvaros. Projekta materiāli sastāv no 10 tematiem: nevienlīdzība, nabadzība, migrācija, piesārņojums, patērētājsabiedrība, sociālie tīkli, mākslīgais intelekts, viltus ziņas, darbs, veselība. Katrā tematā ir trīs nodarbības. Katrā nodarbībā tiek aplūkota konkrēta apakštēma, kas atspoguļo personīgo vai kopienas, vai globālo perspektīvu. Katra no šīm perspektīvām ietver ekonomiskos, pilsoniskos un ētiskos aspektus.

1. NODARBĪBA

Temats: Nevienlīdzība

Problēma: Vai esi atšķirīgs vai esi līmenī?

EKONOMIKA: nevienlīdzība, konkurence

ĒTIKA: identitāte

PILSONĪBA: vienlīdzība likuma priekšā, sociālā vienlīdzība

2. NODARBĪBA

Temats: Nevienlīdzība

Problēma: Plaisa starp bagātajiem un nabadzīgajiem

EKONOMIKA: ekonomiskās sistēmas, nodokļi

ĒTIKA: greizsirdība, solidaritāte

PILSONĪBA: sociālās atstumtības cēloņi

3. NODARBĪBA

Temats: Nevienlīdzība

Problēma: Vai globalizācija var mazināt plaisu starp bagātajiem un nabadzīgajiem?

EKONOMIKA: globalizācija, pārrobežu apmaiņa

ĒTIKA: vienādas tiesības un iespējas

PILSONĪBA: globalizācijas būtība, patriotisms

Redaktors: Ineta Helmane, Agita Klempere-Sipjagina

© Latvijas Universitāte Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte, 2020

2. NODARBĪBA

Temats: Nevienlīdzība

Problēma: Plaisa starp bagātajiem un nabadzīgajiem

EKONOMIKA: ekonomiskās sistēmas, nodokļi

ĒTIKA: skaudība, solidaritāte

PILSONĪBA: sociālās atstumtības cēloņi

Pamatprincipi un to definīcija.

Ekonomikas politika. Ekonomikas regulējums, ko veic valdība.

Kapitālisms. Ekonomiskā un sociālā sistēma, kuras pamatā ir privātīpašums, ar kuru īpašnieki var brīvi rīkoties. Individuālā brīvība un privātīpašuma neaizskaramība ir svarīgāka par kopējo labumu.

Sociālisms. Ekonomiskā un sociālā sistēma, kas koncentrējas uz preču izplatīšanu sabiedrībā (atsakoties no privātīpašuma vai daļēji pārdalot bagātību, izmantojot nodokļu sistēmu). Kopējais labums (saskaņā ar šādā valstī valdošo koncepciju) ir pacelts virs indivīda tiesībām.

Nodokļu pārdale. Viena no nodokļu funkcijām papildus fiskālajām un regulatīvajām funkcijām ir tad, kad valsts nodod nodokļus, kas iekasēti no viena nodokļu maksātāja citam. Viens no šāda pasākuma mērķiem ir garantēt visiem vienlīdzīgāku dzīves līmeni, mazināt plaisu starp bagātajiem un nabadzīgajiem sabiedrības locekļiem.

Sociālā vienlīdzība. Politiska vēlmes nodrošināt līdzīgu materiālo iztiku, sociālo drošību, izglītības pieejamību utt. līmeni.

Sociālā atstumtība. Dažu sabiedrības locekļu izslēgšana vai viņu brīvprātīga atdalīšanās no sabiedrības atšķirīga dzīvesveida, kultūras, veselības vai nepietiekamu materiālo resursu dēļ.

Ienākumu nevienlīdzība. Atšķirība starp visaugstāko un zemāko ienākumu peļņītājiem.

Skaudība. Parasti tās ir negatīvas emocijas, kuras izjūt, ja kādam ir tas, ko vēlies pats. Tas var stimulēt gan vēlmi pilnveidoties, gan alkatību.

Solidaritāte. Vienotība, dažādu personisko interešu saskaņošana ar vairākuma interesēm.

Ievads.

Apspriediet:

- Kā ekonomiskā sistēma ietekmē ekonomikas izaugsmi un preču radīšanu?
- Kas ir svarīgāks - taisnīga atlīdzība par paveikto darbu vai labums sabiedrībai? Kāpēc?
- Kā radīto preču kopējais sadalījums ietekmē motivāciju, produktivitāti un cilvēku morāli?

Uzdevumi

1

Solidaritāte ir vienotība, dažādu personisko interešu saskaņošana ar vairākuma interesēm. Tā ir brīva, apzināta izvēle apvienoties mērķu sasniegšanai, kas nāk par labu noteiktai grupai (kopienai, sabiedrībai, cilvēcei utt.).

A. Izlasiet situācijas un izlemiet, vai tās attiecas uz patiesu solidaritāti. Ja nē, mainiet situācijas, lai cilvēki rīkotos reāli solidāri.

SITUĀCIJA	KAD RUNA IR PAR SITUĀCIJU, KAD PAR SOLIDARITĀTI?
Maijai ārsti slimības dēļ aizliedza ēst saldumus. Lai viņai būtu vieglāk, Maijas draudzenes arī nolēma atteikties no saldumiem.	Solidaritāte
Ja valsts svētku dienās Jūs pie savām mājām neizkariet valsts karogu, jums draud naudas sods.	Iedzīvotāji uz vienas ielas vienojas karogu pacelt svētku dienās
Zemes dienā visā valstī uz stundu tiek atslēgta elektrība.	Zemes dienā daži cilvēki nolēma dot savu ieguldījumu pilsoniskajā kampaņā un uz stundu izslēgt gaisu
Toms kopā ar citiem kolēģiem nolēma katru mēnesi 10 procentus no saviem ienākumiem novēlēt nabadzīgajām ģimenēm.	Solidaritāte
Nodokļu paaugstināšana darba ņēmējiem ļaus paaugstināt pensijas.	Rūpēties un sniegt brīvprātīgu atbalstu pensijas vecuma cilvēkiem

B. Kādus konkrētus sociālus notikumus un parādības šīs ilustrācijas jums atgādina?

Piemēram, dalība Eiropas Savienībā vai NATO.

Piemēram, arodbiedrības.

Piemēram, progresīvie nodokļi.

Attaisnojiet vai kļiedējiet mītu.

Taisnība. Pirmkārt, cilvēkiem ir dažādas spējas, viņi strādā dažādus darbus, pieliek vairāk vai mazāk pūļu, tāpēc viņu atalgojums ir atšķirīgs, tāpēc mums šeit ir ienākumu nevienlīdzība, bet nabadzība nav. Otrkārt, dažādās valstīs ir atšķirīgi dzīves apstākļi. Tā rezultātā nabadzīgie cilvēki Āfrikā dzīvo nabadzīgāk nekā nabadzīgi cilvēki Amerikas Savienotajās Valstīs. Viņu ienākumu salīdzināšana neko nepasaka par reālu nabadzību vai dzīves apstākļiem. Ja visi Latvijā pēkšņi zaudētu darbu, ienākumu nevienlīdzība ievērojami samazinātos, taču mēs tāpēc nesāktu dzīvot labāk. Nevienlīdzība pati par sevi nav ļauna, un šajā gadījumā tā ir nabadzība.

Mīts. Mobilitāte starp dažādām iedzīvotāju grupām ir ievērojami palielinājusies. Cilvēkiem, kuri dzīvo nabadzībā, ir lielāka piekļuve izglītībai, darba pieredzei un bagātībai. Ekonomiskās izaugsmes rezultātā ir uzlabojusies arī nabadzīgo cilvēku dzīve. Pirms tūkstoš gadiem nabadzība nozīmēja ārkārtīgi nepietiekamu uzturu, pajumtes, iespēju mācīties, strādāt trūkumu, iespēju trūkumu saņemt medicīnisko aprūpi un nomirt no mūsdienās viegli izārstējamas slimības. Mūsdienās daudzās valstīs nabadzīgie cilvēki dzīvo daudz labāk, jo ekonomika ir attīstījusies un tiek radīts vairāk preču.

No otras puses, pabalstu saņēmēji dažreiz nonāk apburtajā lokā, pabalsti kļūst par dzīvesveidu. Šī apgādājamā mentalitāte bieži tiek nodota no vecākiem bērniem, un diemžēl to atbalsta sociālās politikas sistēma - neskaitāmi pabalsti un privilēģijas.

Mīts. Pat ja valsts spētu ar nodokļiem pārdalīt vairāk pelnītāju ienākumus tiem, kuriem ir zemāki ienākumi, tādējādi izlīdzinot visu cilvēku dzīves līmeni, šāda sadale būtu piespiedu kārtā. No morālā viedokļa patiesa solidaritāte ir vienotība kopēja labuma vārdā. Vienotība var būt tikai brīvprātīga, arī kopīgais mērķis un kopīgais labums visiem jāsaprot vienādi un jāpieņem, ka tas ir personīgi svarīgi un ka tieši to vēlas sasniegt. Svarīga ir lēmumu pieņemšanas brīvība un atbildība. Neizprastas solidaritātes īstenošana nozīmīgi samazina pilsonisko aktivitāti, stimulus sniegt ieguldījumu sociālo problēmu risināšanā. Daudzi visu atbildību nodod valdībai - ja tā iekasē nodokļus, tai ir jā rūpējas par nabadzīgākajiem. No ekonomiskā viedokļa ienākumu pārdale veicina ienākumu slēpšanu, dzīvošanu uz citu rēķina, mazina motivāciju patstāvīgi sasniegt personīgo labklājību.

Simulācija/lomu spēle. Aiciniet skolēnus iedomāties, ka viņi ir politiķi, un viņiem jāizlemj, vai Latvijā būtu jāievieš unificēts ikmēneša ienākuma maksājuma eksperiments. Skolēni strādā grupās un vēlāk visiem izklāsta savu nostāju.

Unificētais ikmēneša ienākuma maksājuma eksperiments. Iedomājieties pasauli, kurā jūs katru mēnesi no valdības saņemat noteiktu naudas summu, kuru varat iztērēt, kā vēlaties. Visi valsts pilsoņi saņem vienādu summu.

2017. gadā šādu ienākumu pabalsta eksperimentu uzsāka Somija. Tā laikā 2000 somu bezdarbniekiem nolēma samaksāt 560 eiro mēnesī. Šī summa nemainījās pat pēc tam, kad viņi atrada darbu. Tika sagaidīts, ka garantēti un stabili ikmēneša ienākumi mudinās bezdarbniekus atgriezties darba tirgū, nebaidoties zaudēt sociālos pabalstus.

Šāds eksperiments ir pārbaudīts arī citās valstīs: Kanādā, ASV, Kenijā, Namībijā. Daudzās valstīs eksperiments beidzās izsmelto līdzekļu dēļ un bažām, ka cilvēki šo naudu neizmanto saprātīgi un neuzlabo dzīves apstākļus.

Interesants fakts ir tas, ka lielākā daļa šveiciešu 2016. gadā referendumā nobalsoja pret ideju maksāt 2500 franku pabalstus visiem valsts iedzīvotājiem. Šveicieši ir pārliecināti, ka daudzi, kas saņemtu šādus pamatienākumus, vienkārši pārtrauks strādāt, un galu galā sabiedrība pilnībā aizmirsīs ideju, ka naudu rada tikai darbs.

Novērtējiet šādus aspektus:

1. Cik lielā mērā būtu jēga veikt šādu eksperimentu, cik cilvēku tajā tiktu iesaistīts, kā jūs tos izvēlētos - vai tie būtu ilgstoši bezdarbnieki, vai nejauši izvēlēti pabalstu saņēmēji, vai vismazāk pelnošie vai vienkārši nejauša daļa iedzīvotāju?

Bieži tiek uzskatīts, ka vislabāk būtu, ja visu citu sociālo pabalstu vietā tiktu maksāti unificēti pamatienākumi. Sociālās drošības programmas bieži vien ir neefektīvas, un cilvēki attiecīgi var atļauties pamatlietas un nealkst pēc darba kā ienākuma avota. Turklāt tas ļautu ietaupīt dažas no sociālo programmu augstajām administratīvajām izmaksām.

2. Cik ilgi būtu jēga šādu eksperimentu veikt, lai iegūtu taustāmu rezultātu?

Lai redzētu patiesās izmaiņas cilvēku uzvedībā, lai pārbaudītu budžeta iespējas, eksperimentam vajadzētu būt pēc iespējas ilgāk. Pretējā gadījumā, ja cilvēki zina, ka eksperiments ilgs tikai divus gadus, pēc kura ienākumu avots beigsies - viņi to uzlūkos kā spēli, būs grūti saskatīt reālās uzvedības un stimulu tendences.

3. Kāda ienākumu summa būtu jāpiešķir uz vienu iedzīvotāju Latvijā, lai nenoslāpētu vēlmi strādāt, bet arī ļautu dzīvot?

Šim ienākumam nevajadzētu būt tik lielam kā iespējamā alga strādājot darbu, lai neatturētu vēlmi strādāt un mudinātu cilvēkus dzīvot tikai no šī atbalsta, bet tajā pašā laikā tam vajadzētu būt tādām, lai cilvēks varētu dzīvot bez satraukuma, mainīt savu karjeru, vairāk laika veltīt zinātnei.

4. Cik naudas šāds eksperiments kopumā izmaksātu? Atcerieties, ka šāds projekts būs arī jāpārvalda, paredziet līdzekļus arī tam.

Aprēķiniet, pamatojoties uz aptuveno eksperimenta dalībnieku skaitu un pamatienākuma summu, kuru esat izvēlējies piešķirt. Piemēram, Šveice, kas rīkoja referendumu, lēsa, ka pamatienākumu ieviešana 2000 eiro mēnesī būtu vairākas reizes lielāka nekā valsts kopējais budžets.

5. Kur jūs plānojat ņemt šo naudu? Pārskatiet Latvijas budžetu un izlemiet, uz kā rēķina varētu veikt šo eksperimentu vai kādu maksu varētu palielināt/ievieš, lai nodrošinātu pietiekami daudz līdzekļu.

Viens no veidiem ir izmantot visus ienākumus, kas pašlaik piešķirti sociālajai nodrošināšanai, pamata ienākumiem. Aprēķināts, ka, sadalot visu sociālās apdrošināšanas naudu (pensijas, pabalstus, atbalstu bezdarbniekiem utt.) Visiem latviešiem vienādi, mums būtu tikai 120 eiro uz vienu iedzīvotāju.

Ja mēs maksātu pamata ienākumus, paaugstinot nodokļus vai ieviešot jaunus, mēs iestātos pret sabiedrību. Cītīgajiem darbiniekiem vajadzētu gādāt vairāk naudas, lai maksātu par tiem, kas nestrādā.

6. Kā ienākumu nevienlīdzība Latvijā ir mainījusies kopš 2008. gada? Kādi bija tā iemesli?

2008. gadā ienākumu nevienlīdzība Latvijā bija mazāka nekā 2016. gadā. Krīzes laikā nevienlīdzība bija samazinājusies visvairāk, jo daudzi cilvēki zaudēja darbu, citiem samazināja algas, pensijas un uzņēmumi bankrotēja. Ienākumu nevienlīdzība bija par dažiem procentiem mazāka, bet arī dzīves apstākļi daudziem bija sliktāki.

7. Kādus pasākumus valstis izmanto, lai mazinātu ienākumu nevienlīdzību?

Nodokļu paaugstināšana, progresīvie nodokļi tiem, kuriem ir lielāki ienākumi vai vairāk īpašumu, valstij jāmaksā lielākus nodokļus, kurus pēc tam caur sociālo pabalstu un pakalpojumu starpniecību sadala visiem sabiedrības locekļiem. Arī minimālās mēneša algas paaugstināšana, darbnespējas pabalsti, pensiju paaugstināšana, pabalsti noteiktiem uzņēmumiem utt.

8. Kā ienākumu nevienlīdzību var saistīt ar politisko populismu?

Daudzi uzskata ienākumu nevienlīdzību par vienu no sabiedrības vissvarīgākajām problēmām, un tam tiek piedāvāti politiski pasākumi - nodokļi un noteikumi. Populistiskajiem spēkiem patīk konfrontēt sabiedrību ar "elīti", runāt, piemēram, par "diviem latviešiem" un piedāvāt veidus, kā tos apkarot. Ienākumu nevienlīdzība ir dabisks un neizbēgams process, un populistiskās partijas to attēlo kā kļūdas tradicionālo partiju vadībā, kuras tie ierosina izlabot.

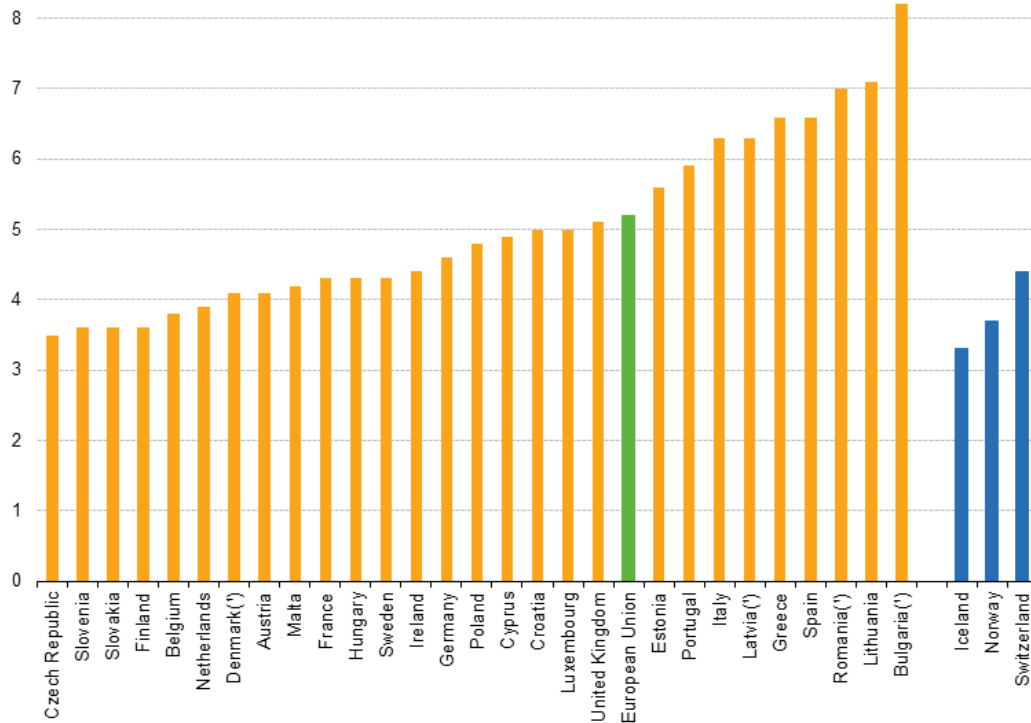
9. Vai jūs domājat, ka ienākumu nevienlīdzība ir skaudības esamība sabiedrībā?

Ikviens salīdzina savus ienākumus ar citu cilvēku ienākumiem, un ja konstatē lielas atšķirības, to rezultātā izjūt psiholoģisku neapmierinātību. Tāpēc sašutums par nevienlīdzību var būt saistīts ar skaudības izjūtu.

10. Ir tādi, kas apgalvo, ka nevienlīdzība ir nepareizība, jo daudzi jau ir dzimuši ar lielāku bagātību, lielākām iespējām nekā citi. Kā jūs domājat, kas notiktu, ja visa labklājība būtu vienlīdzīgi sadalīta visiem pasaules iedzīvotājiem un mēs visi sāktu no vienām un tām pašām sākuma pozīcijām ar vienādiem resursiem?

Daudzi saka, ka situācija paliktu līdzīga. Ilgtermiņā tiem, kas strādā visproduktīvāk un cenšas visvairāk, kā arī ir visvairāk talantu, atjautības, drosmes tāpat iegūtu visvairāk.

Income inequality - quintile share ratio, 2016

(*) 2017 data

ec.europa.eu/eurostat

5

Projekts - Aptauja. Uzziniet, ko cilvēki domā par nevienlīdzību, bagātību un laimi. Aptaujā padalieties ar zemāk esošajiem jautājumiem. Mēģiniet atrast vismaz 20 respondentus. Palūdziet respondentiem norādīt savu vecumu - tas padarīs atbildes interesantāk interpretējamas. Paturiet prātā, ka atbildes uz aptaujas jautājumiem, kā arī citi materiāli, kas apskatīti šajās nodarbībās, palīdzēs jums vēlāk rakstīt rakstu par nevienlīdzību.

Var izvēlēties tikai vienu no visatbilstošāko atbilžu variantu.

1. Bagāts:

- tu esi tad, kad tev ir vairāk nekā nepieciešams, un tu vari dalīties ar citiem
- tu esi tad, kad tev ir pietiekami ar to, cik tev ir
- tu esi tad, kad tev ir tikpat daudz kā citiem
- tu esi tad, kad tev ir vairāk nekā citiem

2. Laimīgs:

- a. tu esi tad, kad tev ir vairāk nekā nepieciešams, un tu vari dalīties ar citiem
- b. tu esi tad, kad tev ir pietiekami ar to, cik tev ir
- c. tu esi tad, kad tev ir tikpat daudz kā citiem
- d. tu esi, kad tev ir vairāk nekā citiem

3. Es labprātāk dzīvotu sabiedrībā:

- a. kurā visi būtu vienlīdzīgi bagātības un ienākumu ziņā
- b. kas būtu dāsna, bet man pašam būtu iespēja pelnīt mazāk
- c. kas būtu skaudīga/nenovīdīga, bet man pašam būtu iespēja nopelnīt vairāk
- d. kurā radoši un strādīgi cilvēki nopelnītu attiecīgi vairāk nekā citi

Aptauju var veikt gan klātienē, gan tiešsaistē, izmantojot vienu no apgūtajām aptaujas izstrādes un veikšanas programmām. Mudiniet skolēnus ievērot aptaujas noteikumus (tie vienādi attiecas uz abām aptaujām):

- 1. Iepazīstiniet ar sevi un iepazīstiniet ar aptaujas mērķi un kontekstu
- 2. Neizsakiet personīgu viedokli par uzdotajiem jautājumiem
- 3. Nevērtējiet respondentu atbildes, palieciet neitrāli

Pašnovērtējums.

Pēc šīs stundas studentiem vajadzētu:

>> Paskaidrot, kāpēc ienākumu nevienlīdzība nav tas pats, kas nabadzība.

Ienākumu nevienlīdzība ir neizbēgama dažādu cilvēku un viņu darba rezultāts, ja to novērsīs, cilvēki nesāks dzīvot labāk. Nabadzība ir reāla problēma. Absolūtās nabadzības apkarošana var palīdzēt nabadzībā dzīvojošajiem.

>> Sniegt solidaritātes piemēru no klases dzīves.

Piemēram, mūsu klase rīkoja rudens gadatirgu un nolēma visu nopelnīto naudu ziedot dzīvnieku patversmei.

>> Nosaukt trīs pasākumus, ko valdība veic, lai apkarotu ienākumu nevienlīdzību.

Diferencēta nodokļa ieviešana attiecībā uz ienākumiem.

Tiek paaugstināti vai ieviesti jauni īpašuma nodokļi - automašīnām, mājām utt.

Palielina sociālos pabalstus maznodrošinātajiem vai samazina nodokļus maznodrošinātajiem.

>> Sniegt trīs argumentus, kāpēc jūs ieteiktu vai neieteiktu garantēta ienākuma pabalsta programmu Latvijā.

Nav ieteicams, jo budžetā nebūtu pietiekami daudz naudas, izplatītos apgādājamo mentalitāte, un tiktu vājināta izpratne, ka naudu rada tikai darbs.

>> Norādīt trīs sekas tam, kas notiktu, ja ienākumu nevienlīdzība tiktu novērsta.

Cilvēki, kas strādā visvairāk un vislabāk, justos nenovērtēti, saņemot tādu pašu atlīdzību kā tie, kuri nepieliek tik daudz pūļu.

Pieaugtu darba tirgus ēnu ekonomikas daļa.

Daudzu cilvēku dzīves apstākļi pasliktinātos.

Skolēnu ziņā ir izlemt, vai viņi var atbildēt uz šiem jautājumiem. Ja nē, jāuzrunā skolotājs, lai saņemtu palīdzību tēmas izpratnē.